

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

S.W. Couwenberg

Moderniteit als nieuw beschavingstype. Ontwikkeling, problematiek en perspectief

Damon | 2009 | 400 pp. | € 24,90 | ISBN 9789055739356

Dissident in eigen kring

door *Paul van Velthoven*

Redactielid van *Christen Democratische Verkenningen*.

Moderniteit als nieuw beschavingstype. Ontwikkeling, problematiek en perspectief. Het klinkt bepaald niet opwindend, de laatste publicatie van emeritus professor Wim Couwenberg (83). Het zou een handboek kunnen zijn dat de voormalige Rotterdamse hoogleraar staatsrecht zijn studenten voorschrijft. En dan doe je tijdens het samenstellen ervan geen concessies om het leuker te maken, maar probeer je je onderwerp zo consciëntieus en zo degelijk mogelijk uiteen te zetten. Maar ook al lijkt het op het eerste gezicht een handboek, dat is het niet. In feite gaat het hier om een bijzonder soort van autobiografie met, toegegeven, aanzienlijke pretenties. En wel van een man die zijn leven lang verslingerd was aan de publieke zaak in vrijwel al zijn aspecten en altijd heeft nagedacht over de vraag hoe hij zijn eigen positie daarin moest markeren, en wel zo dat die samenleving niet zou ontsporen.

Couwenbergs leven bestond in feite uit het bestuderen van de publieke zaak,

vandaar dat zijn eigen biografie vrijwel samenvalt met hoe de publieke zaak zich in de loop van zijn leven heeft ontwikkeld. Achter in het boek worden de bijna tweehonderd themanummers genoemd van het tijdschrift *Civis Mundi*, het blad dat hij — oorspronkelijk onder de titel *Oost-West* — sinds 1962 onafgebroken als hoofdredacteur heeft geredigeerd. Daaruit heeft hij rijkelijk geput om het nu voorliggende boek te schrijven. Een greep uit de themanummers van dit blad waarvoor hij steeds een keur van deskundigen uitnodigde, laten onderwerpen zien als de ‘Rede ter discussie’ tot ‘Vrede door democratie’ en van ‘Communistische ethiek’ tot ‘Mensenrechten als harde kern van de publieke moraal der moderniteit’.

Wat opvalt is de breedte van de interesse die door geen enkel ideologisch parti-pris wordt gehinderd. Nu ging het er bij het samenstellen van het voorliggende boek om het historisch-filosofische kader te vinden voor zijn eigen betrokkenheid bij de publieke zaak. En deze vindt Couwenberg in de term ‘moderniteit’, een aanduiding die de enorme veranderingen impliceert van de *res publica* ten opzichte van de tijd waarin hij opgroeide.

Afkomstig uit het verzuilde katholieke milieu dat, zoals hij zelf opmerkt, nog tal

B
O
E
K
E
N

van premoderne kenmerken vertoonde, wilde Couwenberg zich rekenschap geven van de razendsnelle politieke en maatschappelijke ontwikkelingen die zich in zijn leven hebben voorgedaan. De alles doordringende moderniteit, gedefinieerd als de tijd fase waarin mensen van vandaag hun leven als historische wezens doorbrengen en daarvan in hun opvattingen en hun strevingen doordrenkt zijn, is op zich geen bijzonder verrassend concept. Dat hoeft ook niet. Zoals een formidabel waarnemer als Raymond Aron al zei, gaat het er in de betrokkenheid bij de publieke zaak niet om koste wat kost origineel te zijn, maar wel om zonder oogkleppen en zonder politiek correcte taboes de onverbiddelijke realiteit neer te zetten en daarin die keuzes te maken die *in politics* het minste kwaad veroorzaken.

Waar komen die persoonlijke keuzes van Couwenberg op neer? Deze vloeien voort uit de wijze waarop hij deze moderniteit interpreteert en waarop deze zich steeds weet te vernieuwen. Wat de moderniteit, die aanvangt met de achttiende-eeuwse Verlichting, karakteriseert is volgens Couwenberg het revolutionaire grondmotief. Daarvan bestaan twee varianten, die elkaar op dialectische wijze beïnvloeden, omdat ze volgens hem tegengesteld aan elkaar zijn. Dat zijn het beheersingsmotief en het emancipatiemotief. Het eerste komt tot gelding in de ontwikkeling van de moderne soevereine staat en de alsmaar toenemende invloed van wetenschap en technologie. Als tegenhanger daarvan treedt het emancipatiemotief op, het proces van bevrijding uit onderdrukkende religieuze, politieke en maatschappelijke structuren. Deze manier om de moderniteit te interpreteren brengt hem in politiek opzicht tot het kiezen van een middenpositie. Gaat het bij een linkse dan wel rechtse politieke positiebepaling vaak om een emotionele, ideologische dan

wel door louter materiële belangen ingegeven keuze, die van Couwenberg heeft haar wortels uiteindelijk in de interpretatie van het geschiedenisbeeld dat hij schetst. Met een verwijzing naar Ortega y Gasset stelt hij dat een politieke indeling van de mensen in rechts of links neerkomt op een zedelijke verlamming van het mens-zijn.

* * *

Niet gecharmeerd van de naoorlogse, door de PvdA bepleite doorbraak van het traditionele politieke krachtenveld, ijverde Couwenberg voor een gedeconfessionaliseerde christendemocratie met doorbreking van de oude rechts-linkstegenstelling, een ander soort doorbraak dan die van de PvdA, die volgens hem tot de socialistische gelederen beperkt bleef. De ideologische pretentie van de oude confessionele partijen om de samenleving in christelijke zin te heroveren kon hij niet delen, uit naam van de geestelij-

*De politieke middenpositie
wordt ideologisch veracht, in
theoretische zin nauwelijks
bestudeerd, maar in electoraal
opzicht sterk begeerd*

ke vrijheid voor allen die door een dergelijk streven in gevaar zou worden gebracht.

Inspiratie voor zijn politieke opvatting deed hij op in het werk van de negentiende-eeuwse Franse priester Hugues de Lamennais, die voor het eerst had geprobeerd christendom met democratische waarden te verzoenen. De stap naar het CDA kon hij uiteindelijk niet zetten omdat de toenmalige ideologische basis, althans het evangelisch radicalisme van Aantjes, hem niet aansprak. Van meet af aan hechtte hij aan een politieke middenpositie, waarover hij

treffend opmerkt dat deze in theoretische zin nauwelijks is bestudeerd, ideologisch wordt veracht, maar in electoraal opzicht sterk wordt begeerd. Met de sterk afgenomen rol van de ideologie in de politiek is ook de radicaal evangelische inslag als grondslag van het CDA geleidelijk aan verdwenen. Het CDA heeft zijn positie als partij van het midden voluit kunnen waarmaken door zijn consequent volgehouden aanpassingspolitiek, aldus Couwenberg. Opportunisme lag daarbij voortdurend op de loer.

Maar dat de politieke middenpositie bepaald niet tot de zo gevreesde kleurloosheid hoeft te leiden blijkt uit Couwenbergs eigen standpunten. Bijvoorbeeld ten aanzien van het legitieme belang van de Nederlandse identiteit voor de integratie van nieuwkomers dat nu ook in progressief-politieke kringen wordt onderschreven. Of zijn visie op zo'n cruciaal conflict als dat van de Palestijnen versus de joodse staat, door hem getypeerd als een etnische apartheidsstaat waardoor de rechten van de Palestijnen met medeweten van Europa op tragische wijze worden geschonden. Het betekende en betekent nog dat hij vaak door de *Sprachher-schaft* van politieke schrijvers en journalisten niet serieus werd genomen.

Om de politieke middenpositie goed te kunnen beoordelen dient men deze te situeren in de context van de moderniteit in politieke en filosofische zin, waarvan hij zo grondig studie heeft gemaakt. Politieke beslissingen van groot gewicht zijn nimmer neutraal en moeten in laatste instantie ingebed zijn en hun rechtvaardiging vinden in de historische ontwikkeling. En de beschrijving van deze onmisbare ondergrond, dat wat hij de voortgaande modernisering van de samenleving noemt, is zonder twijfel de grootste waarde van dit boek. Zoals gezegd is de these dat we leven onder het gesternte van de moderniteit (en niet van het postmo-

dernisme, dat Couwenberg afdoet als een doorgeschoten bijdrage tot relativering van de overspannen pretenties van de moderniteit) op zich niet bijzonder origineel. Het is vooral zijn eigen synthese daarvan die deze zo interessant maakt en de grootste waarde van dit boek uitmaakt.

Over hoe deze moderniteit zich ontwikkelt kan men uiteraard heel verschillend oordelen. Couwenberg meent dat deze in wezen staat voor een liberaal project. De belichaming daarvan is in meest concrete zin zichtbaar in de constitutie van de (westerse) staten. Deze maakt permanente verbetering/voortuitgang mogelijk, maar houdt ook tolerantie in voor afwijkende politieke doctrines. Tot op zekere hoogte dan, zou men daar noodzakelijkerwijs aan moeten toevoegen.

Een aspect van zijn beschrijving van het moderniseringsproces waaraan hij bijzonder veel aandacht besteedt zijn de godsdienstige ontwikkelingen. Terecht, in een tijd waarin de rol van de godsdienst zo heftig wordt bediscussieerd. Net als bij de zuiver maatschappelijke ontwikkelingen maakt hij ook hier een onderscheid tussen oude en nieuwe (religieuze) vormen. De strijd daartussen speelt zich op de eerste plaats binnen de religieuze instituties zelf af, maar de vernieuwing is ook op dit vlak volgens hem onafwendbaar. Met saillante voorbeelden maakt hij dit duidelijk. De godsdienst als diepste zingevend kader is ook voor de moderne mens onmisbaar, zo stelt hij.

Het boek van Couwenberg vormt tevens een actuele tijdsopname. De auteur is in hart en nieren een politieke journalist gebleven, een aandachtig observator van de laatste politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, maar hij paart dit aan een breedheid van visie die hem tot een van de interessantste politieke Nederlandse denkers van dit moment maakt.